

Bíró Bence

A debreceni városirányítási elit 1929 és 1935 között

A városirányítási elit fogalmának szakirodalmi háttere

Alábbi munkámban a debreceni *helyi elit* egyik főcsoportjának részletes elemzését tűztem ki célul. Ehhez három – szintén helyi elittel foglalkozó – könyv jelentette a kiindulópontot: Szilágyi Zsolt *Föld és hatalom* c. műve (Kecskemét), Szakál Gyula *Vállalkozó győri polgárok* c. műve (Győr) és Takács Tibor *Döntéshozók* c. műve (Nyíregyháza). Ezekkel a munkákkal szakdolgozatom elkészítése során ismerkedtem meg, amelyben Debrecen, Nyíregyháza és Kecskemét városát, illetve e városok irányításáért felelős elitet hasonlítottam össze a két világháború között.¹ Az elit meghatározásáról számos módszertani munka született, számomra C. Wright Mills – Max Weber-i alapokra helyezkedő – elitről alkotott gondolatai jelentették az alappillért. Szerinte a hatalmi elit nem csupán a hatalmon lévő személyeket jelenti, hanem mindenkit, aki valamilyen módon a hatalom megszerzésébe/megtartásába bekapcsolódik.² Szilágyi is úgy vélekedik könyvében, hogy „*az elit megragadásához az egyik legfontosabb csoportkonstruáló elem a hatalom, amely különböző pozíciókban ölt formát*”.³ Ez a hatalom intézményes pozíciókhoz köthető mozgására enged következtetni, illetve lehetőséget ad ezek vizsgálatára. Ezt a mozgást szeretném Szilágyihoz és Takácshoz hasonlóan tanulmányozni, csak a debreceni elitre vetítve. Az említett csoportot akár egy entitásként vizsgálva, illetőleg e folyamat során kirajzolódó kulcsfigurákat egyéni szinten megismerve nyílik lehetőség az elit behatóbb elemzésére. Ezek által az imént említett hatalmi mozgás is felfedezhetővé válik.

Az általam kutatótt *városirányítási elit* fogalmának behatárolásához először meg kell ismernünk a *helyi (városi) elit* fogalmát és az ezt övező kérdéskört. Az utóbbi fogalom tisztázásához, a magyarországi elitkutatást tekintve, egy országos szinten végzett kutatás: Lengyel Györgynek az elittel makroszinten foglalkozó munkája adta az egyik kiindulópontot.⁴ Korábbi helyi szintű elitkutatások a legtöbb adót fizetők jegyzékét⁵ és a virilisjegyzéket használva alkották meg a *gazdasági elit* fogalmát, ám Lengyel újabb vizsgálati szempontokat vezetett be e csoport feltérképezéséhez.⁶ Az ebből körvonalazódott multipozicionális elit fogalma áttörő hatással volt a hazai elitkutatásra. A *gazdasági elit* pozícióit eszerint kibővítette és a helyi elitre alkalmazta a korábban említett Szakál Gyula győri vállalkozókról készített munkájában. Habár ő megkérdőjelezte a metódus túl statikus jellegét, az általa elitnek tekintett sikeres vállalkozók vizsgálatához jó alapként szolgált.⁷ Tovább haladva, Szilágyinál olvasható, hogy Tokaji Nagy Erzsébet a *helyi elit* fogalmát nem a *gazdasági elitre*, hanem a város irányításáért felelős csoportra értette.⁸ Ezt kiegészítve, a

¹ Bíró 2020.

² Bíró 2020. 2–3.

³ Szilágyi 2017. 260.

⁴ Lengyel 1993.

⁵ Például Vörös Károly Budapest legnagyobb adófizetőiről készült műve. Szakál 2002. 13.

⁶ 1. „*tiszti cím- és névtárak, életrajzi lexikonok vagy más publikus források információinak elemzése*”; 2. „*vagyoni minták: adóstatistikák, telekkönyvi listák*”; 3. „*intézményi minták*”. Lengyel 1993. 33–34.

⁷ Szakál 2002. 15.

⁸ Szilágyi 2017. 33.

városirányítási elit körülírásához Takács és Szilágyi is Tóvári Judit munkáját emeli ki, aki ezt a fogalmat a törvényhatósági bizottsággal, vagy a képviselőtestülettel azonosította.⁹ A mindig új és új terminusokkal bővülő *helyi elit* meghatározása egyre jobban leírhatóvá vált. Szilágyi a *helyi elitet* három elitfőcsoportra osztja: *gazdasági elit*, *városirányítási elit* és *társadalmi elit*. Ezeket a főcsoportokat halmazokként állítja fel, melyek metszetei különböző kisebb elitcsoportokat képeznek (pl. multifunkcionális elit, gazdasági és városirányítási duális elit).¹⁰ A *városirányítási elit* – csakúgy, mint Tóvárinál is – számára a kecskeméti törvényhatósági bizottságot jelentette, és ezt a gondolatmenetet követve számomra is megegyezik a debreceni városirányítási elit a törvényhatósági közgyűléssel és tagjaival. Azon felül azt a kérdést vizsgálom meg, hogy a *városirányítási elit* meghatározása tovább pontosítható-e olyan újabb szempontok bevezetésével, mint például a közgyűléseken való részvétel.

A debreceni helyi elitkutatás tekintetében Timár Lajos *Vidéki városiak* c. munkája kiemelkedő, aki már a 90-es években három nagyobb csoportra osztotta a debreceni elitet: gazdasági, politikai és társadalmi.¹¹ Ennek ellenére a kutatásai középpontjában a *gazdasági elit* állt. Ezt folytatva, a jelenlegi munkám során a *városirányítási elit*¹² részletes ismertetésére törekszem. Magát a bizottság struktúráját már bemutatta Ölveti Gábor is *A virilizmus érvényesülése a debreceni törvényhatósági bizottság szervezetében* című munkájában.¹³ A következőkben tehát nem magának a vizsgált intézménynek a bemutatására helyezném a hangsúlyt, hanem egy mélyebb, részletesebb betekintést kívánok nyújtani annak működésébe és a debreceni elit városirányításban elfoglalt szerepébe, két általam készített adatbázis alapján.

Az 1929-ben megválasztott törvényhatósági bizottságot és az 1935-ös¹⁴ testületet velem össze, és az esetleges változásokat igyekszem bemutatni. Az összevetés alapját képező két év kiválasztását több tényező indokolja. 1929 a világgazdasági válság kezdetének éve, illetve a közigazgatás rendezésére¹⁵ irányuló törvénymódosítás és reform után ebben az évben alakult először az új törvények alapján bizottság. 1935-re hasonlóan e két szempontból esett a választás. A válság hatásait vizsgálom az eddig eltelt évek során, azt, hogy miként alakította át a törvényhatósági bizottság összetételét, s közben számba veszem magukat a módosulásokat, amelyeket az öt év után megtartott választás eredményezett a bizottság összetételében.

⁹ Szilágyi 2017. 34.; Takács 2005. 25.

¹⁰ Szilágyi 2017. 111. Véleményem szerint a későbbiekben ezeknek a metszeteknek a vizsgálata Debrecen kapcsán is érdekes kimutatásokkal szolgálhat.

¹¹ Timár 1993. 110. vö. Szilágyi 2017. 32.

¹² Szándékosan nem a „politikai elit” megnevezést használtam. Igaz, ugyanarra a csoportra vonatkozik mind a két kifejezés, de fogalmi eltérés miatt a városirányítási elit használatát részesítem előnyben. Szilágyi hívja fel a figyelmet arra, hogy a „politikai” jelzőtől való megválás lehetőséget nyújt arra, hogy eme elites csoportot ne azonosítsuk azonnal valamely országos párt tagjaival. Továbbá a város ügyeivel foglalkozó elittagok nem feltétlenül valamely párt elhivatott követői voltak. Szilágyi 2017. 110.

¹³ Ölveti 1997.

¹⁴ Általában előző év októberében/novemberében voltak a kerületi választások (például az 1929-es), de ekkor 1934. december 16-ra esett az időpont. Ezt megelőzően már december 6-án lefolytak a viriliszavazások, melyek igen nagy elégedetlenséghez és zavargásokhoz vezettek. A december 16-i választások eredménye tovább fokozta a feszültséget, amely számos kerületben zendülésbe torkollott. Ezekről a zűrzavaros eseményekről egyaránt tudósít – természetesen a politikai háttérük tükrében – a Debreceni Független Ujság, a Debreczeni Ujság és a Debreceni Hírlap is. A helyzet odáig fajult, hogy a pénzügyi főtanácsosra (dr. Kontskó István) egy ismeretlen elkövető rá is lőtt. Debreceni Független Ujság 1934.; Debreczeni Ujság 1934.; Debreceni Hírlap 1934.

¹⁵ Ezer év törvényei 1929. XXX. tc.

Az 1929-ben és 1935-ben megalakult debreceni törvényhatósági bizottság vizsgálata és összehasonlítása

A kutatásom középpontjában nemcsak a törvényhatósági bizottság áll, alapos vizsgálata azonban vázként szolgálhat a debreceni elit megismeréséhez. Visszatérve a bevezetőben említett adatbázisokra, az ezekben szereplő személyek kapcsán tüzetesebben megvizsgálhatjuk a *városirányítási elit* összetételét. A legfőbb vizsgálati szempontok a bekerülés, a foglalkozás, a foglalkozási csoportok, a lakcím és a közgyűlésen való részvétel.¹⁶ Az utóbbi az, amely új aspektust adhat a bizottság működésének és funkciójának áttekintéséhez.¹⁷ A részvételi arányok nemcsak egyes személyek, hanem a fentebb említett további vizsgálati szempontok alapján is összevethetők. Tehát az összehasonlítás középpontjában a *városirányítási elit* törvényhatósági bizottsági ülésein való részvételének változásai állnak 1929 és 1935 között. Ezek is lebonthatók foglalkozási csoportok, bekerülés, illetve lakhely szerint, valamint vizsgálhatók a vallási megoszlás, vagy a *belyi elit*ben alakított csoport alapján.¹⁸ Saját megközelítésemben a közgyűléseken való megjelenést egyfajta „mértékegységként” kezelem, a városirányításban való részvételek felhasználásával.¹⁹ Ezzel megpróbálom a *városirányítási elit*en belül is elkülöníteni azokat, akik ténylegesen részt vettek a város irányításában. Ezt a vizsgálatot makro- és mikroszinten is el akarom végezni, mivel az egész területre kivetítve akár eltérő adatokat is találhatunk az egyénekre lebontott vizsgálatokhoz képest. Az eltérések pedig akár magyarázatként is szolgálhatnak az egyes felvetésekre a debreceni elit viszonylatában. Természetesen a felosztás – ahogyan a többi – csak a jelenből a múltra vetített háló, semmiképp sem értelmezhető szó szerint, azonban mégis segíti ezen elitfőcsoport szűkítését és elemzését, súlypontosítását. Továbbá e szűkítés által felfedezhetjük, hogy kik voltak azok, akiknek leginkább érdeke fűződött a hatalmi pozícióhoz és annak megtartásához. A fennmaradt jegyzőkönyvek szövege alapján fény derülhet arra is – az egyes felszólalásokat vizsgálva –, hogy ki és milyen célból akart bekapcsolódni a város irányításába. A felsoroltaknak köszönhetően eljuthatunk kulcsfigurákhoz a városirányítást tekintve, akiknek megismerése, bemutatása is céлом a későbbi munkáim során.²⁰

¹⁶ „1902-ben pedig úgy módosították az ülések rendjét, hogy évenként bétszer tartották meg és a délutáni órákban, tekintettel az elintézendő ügyek nagy számára és a képviselők elfoglaltságára. A rendes és rendkívüli közgyűlések időpontjáról és tárgyáról nemcsak a képviselőket, de a hírlap újján a város nagyközönségét is tájékoztatták.” Ölveti 1997. 148.

¹⁷ Ezzel csupán a bevezetőben említett új vizsgálati szempontot, illetve tézist kívánom alátámasztani, miszerint a városirányítási elit szűkíthető, ha a legfontosabb szervezetében való részvételt (passzív/aktív) vizsgáljuk. Így tovább pontosítható és könnyebben elemezhető a városirányításban „ténylegesen” résztvevő elit.

¹⁸ Szakál Gyula *Győri polgárok* c. munkájában a gazdasági elit meghatározására tett hipotézist bizonyította, miszerint „a város leggazdagabb 70 polgára nem azonos a törvényhatósági bizottság 70 (72) virilisével”. Szakál 2002. 362.

¹⁹ Ennek logikája mindössze annyi, hogy aki a legtöbb ilyen alkalmon megjelent, úgy vélem, annak a személynek (személyeknek) állt a leginkább érdekében beleszólni a város irányításába, vagy abban részt venni. A részvételt is két csoportra osztottam: 1. akár azzal a céllal, hogy elsőként értesüljön a várost érintő fontosabb ügyekről – passzív részvétel; 2. a legtöbb ülésen nemcsak jelen van, de rendszeresen felszólal (interpelláció), vagy indítványt kezdeményez – aktív részvétel.

²⁰ A kutatás során egyelőre csupán a törvényhatósági bizottság rendes közgyűléseinek a jegyzőkönyvét vizsgáltam, ahova már csak a kisgyűléseken korábban átbeszélt ügyeket terjesztették elő végleges formájukban. A kisgyűlések jegyzőkönyvének vizsgálata további távlatokat nyithat majd meg a most vizsgált elitel és tagjaival kapcsolatban. A felszólalások összefüggést mutathatnak az egyes személyek más elitfőcsoportban elfoglalt helyével, így például vizsgálható lehet, hogy miként segíthetett valakit a városirányítási elitben elfoglalt helye/szerepe a gazdasági vagy a társadalmi elitben való előbbre jutásban, vagy éppen az utóbbiban élvezett pozíciója a városirányítási elitbe való bekerülésben.

Az összehasonlítás előtt érdemes áttekintenünk, hogy a bizottságba kerülésnek milyen típusai voltak, és hogy azok milyen gyakorisággal fordultak elő a két vizsgált évben. Ennek ismertetése azért meghatározó, mivel a városirányításba való bekapcsolódás formája – tehát az, hogy hogyan jutott hozzá az adott pozícióhoz valaki – sokat elárul az adott személyről. A virilis- és a körzeti választások szerepe 1929 után jelentősen megnőtt, és új lehetőség nyílt a debreceni polgárok előtt a hatalom megszerzésére, az elíthez „tartozásra” – annak ellenére is, hogy a bejutást a törvények és a politika jelentősen befolyásolták.

Az 1929-es testületben 67 *virilist* számoltam össze, *választottként* pedig 63 főt. *Érdekképviselet* jogán 21 fő, *hivatalból* 16 fő került be a testületbe. Az *örökös, szakszerűség és vallásfelekezetet képviselő* alapján bekerülteket egy csoportként kezeltem, az ő csoportjuk 21 főt számlál. Végezetül olvashatunk *vegyes bekerülésekről* is, mely 10 főt takar (választott és virilis; hivatalból és virilis; szakszerűség és virilis; hivatalból és választott). 1935-ben a *virilisek* száma 71, a *választottaké* 68 volt. Az *érdekképviseleti* jogon 22 fő, *hivatalból* 18 fő került be. Az *örökös, szakszerűség és vallásfelekezetet képviselő* összesen 21 főt tett ki, a *vegyes bekerülés* (hivatalból és virilis; választott és virilis) alapján 2 főt jegyeztem. Ennél az adatbázisnál külön kiemelését kapott a *behívottak csoportja*, mely 9 főt jelentett. Mindkét esetben a bizottság elnöke a főispán volt, 1929-ben dr. Hadházy Zsigmond, 1935-ben báró Vay László.²¹

Bekerülés	1929 (fő)	1935 (fő)
Virilis	67	71
Választott	63	68
Hivatalból	16	18
Érdekképviselet	21	22
ÖSzV	21	21
Vegyes bekerülés	10	2
Főispán	1	1
Összesen	199	203

1. táblázat. A debreceni törvényhatósági bizottság tagjai bekerülésük jogcíme alapján 1929, 1935.

²¹ A számok a gyakorlatban eltérhettek a törvényben meghatározottól, ellenben az itt látható eltérések annak köszönhetőek, hogy többen nemcsak egy bekerülési kulcsnak feleltek meg. Például az 1929-es adatbázisban található hét személy, akik választottként és virilisként is jogot formáltak a bizottságban való részvétellel. A felhasznált forrásokban pedig nem volt elkülönítve az, hogy bekerülésüknél melyiket vették figyelembe, így külön csoportként kezeltem őket. (Ezáltal nagyobb esélyük volt a bekerülésre, illetve az egyik vagy a másik bekerülési feltételtől le is mondhattak, amely egy másik személy bekerülését tehetné lehetővé.) A törvényhatósági bizottságba felvehettek később is tagokat behívás alapján. Ezt a testület tagjai kérvényezhették, és a főispán szavazásra bocsájtotta a kérdést. A szavazás eredményétől függően kaphattak a szóban forgó egyének bekerülési jogot a testületbe. 1929-ben is tudunk ilyenről, viszont a tagok listájában ez nem volt elkülönítve. Illetve több esetben csak egyes ülésekre hívtak be tagokat, nem hosszabb időre. Példaként szolgálhat a korábban elmondottakra az 1929-es jegyzőkönyvben olvasható eset. Dr. Hegyemegi Kiss Pál lemondott a XV. választókerületben szerzett mandátumáról, és ezt Zöld Aladárna ruházták át, aki ennek köszönhetően szintén a testület tagja lett. Vargha (összeáll.) 1929.

1. kép. Dr. Hadbázy Zsigmond, Hajdú vármegye főispánja 1922–1932.

2. kép. Bárány László, Hajdú vármegye főispánja 1932–1937.²²

²² A képek forrása: Szoboszló Képeskönyve

A bekerülés áttekintése után érdemes megnézni a bizottság foglalkozási megoszlását is. Húsz nagyobb csoportot különböztettem meg a vizsgálatok rendszerezése érdekében.²³ A csoportosításban szerepelnek azok is, akiknek a foglalkozásáról nem találtam semmilyen adatot, *ismeretlen* címszó alatt. 1929-ben 21 tagról (11%) nem találtam információt, 1935-ben pedig 15 tagról (7%). Az 1929-es adatokkal kezdve, a legnépesebb foglalkozási csoportot a *városi tisztviselők* alkották 26 fővel. Őket követi a *földbirtokosok* csoportja 24 fővel. Említésre méltók az *ügyvédek*, akik 22 főt jelentettek a bizottságban. 1935-ben a testület legnépesebb foglalkozási csoportjába továbbra is a *városi tisztviselők* tartoztak, viszont számuk 35 főre emelkedett. A második helyen a *földbirtokosok* 27 fővel, utánuk az *ügyvédek* 21 fővel következtek. Látható tehát, hogy a két bizottság foglalkozási megoszlását tekintve nem találunk nagy különbségeket. Leolvasható, hogy a *földbirtokosok* (testületben elfoglalt) aránya nem változott az 1929-es adatokhoz képest, vagyis az 1929-es válság ellenére sem csökkent a súlyuk a *városirányítási elitben*. A legjelentősebbnek mondható változás a *magántisztviselők* csoportjának majdnem felére csökkenése, illetve a kereskedők létszámának majdnem megkétszereződése volt. Különös adatokkal szolgált a *házbirtokosok* csoportja, tagjai igen kis létszámban voltak jelen mindkét vizsgált év bizottságában. Az általam kutatótt források nem tértek ki külön a házbirtokosságra, mint megélhetési formára (például a földbirtok esetében). A házbirtok sokszor csak másodlagosan jelent meg. A ház- és földbirtoktulajdonosokat emiatt kérdéses elkülönítve „foglalkozásként” kezelni.²⁴ Az 1929-es évre a törvényhatósági bizottság által összeállított legtöbb adót fizetők listája alapján két személy volt *házbirtokosként* feltüntetve, akik a testületbe nem kerültek be, csak póttagként választották meg őket (Czeglédy András, Sümeghy József). Mindazonáltal a *földbirtokosok* csoportjába is besoroltam a *gazdálkodóként* megjelölt egyéneket, illetve a „csak” *földbirtokosként* jelölteket is. Hasonló jellegű csoportosításra a házbirtokosok esetén nincs lehetőség.

Foglalkozási csoport	Év	
	1929	1935
Földbirtokos	25	29
Városi tisztviselő	26	32
Magántisztviselő	17	12
Kereskedő	8	14
Házbirtokos	0	2
Iparos	12	14
Vendéglős	1	0

²³ I. földbirtokos; II. városi tisztviselő; III. magántisztviselő; IV. kereskedő; V. házbirtokos; VI. iparos; VII. vendéglős; VIII. ügyvéd; IX. bíró; X. orvos; XI. gyógyszerész; XII. mérnök; XIII. pap, lelkész; XIV. tanár, tanító; XV. vasúti tisztviselő; XVI. állami tisztviselő; XVII. megyei tisztviselő; XVIII. magánzó; XIX. ismeretlen; XX. egyéb. Az elemzések során e személyeket nem veszem bele a számításba, azaz a száz százalékot a meglévő adatok alkotják majd. Ennek ellenére fontos megjegyezni, hogy a hiányzó adatok hatással lehetnek a megállapításokra.

²⁴ Szilágyinál is olvashatjuk, hogy a foglalkozásszerkezet körülírása során hasonló helyzet állt fent Kecskemét kapcsán is. „Példaként lehetne azt a 16 százaléknyi, 60 földbirtokost is említeni, akiket a források hol birtokosként, hol gazdálkodóként jelölnek meg. [...] Nem mindegy, hogy valaki pusztán földtulajdonos vagy emellett még gazdálkodik is [...]”. Bővebben lásd: Szilágyi 2017. 271. Hasonlóan kell gondolkodnunk a háztulajdonosokról is. A csekély létszám arra enged következtetni, hogy a vizsgált források ezt nem tartották elsődleges foglalkozásnak.

Foglalkozási csoport	Év	
	1929	1935
Ügyvéd	23	21
Bíró	1	1
Orvos	5	6
Gyógyszerész	4	2
Mérnök	5	6
Pap, lelkész	12	9
Tanár, tanító	16	17
Vasúti tisztviselő	7	7
Állami tisztviselő	12	16
Megyei tisztviselő	1	3
Magánzó	1	1
Egyéb ²⁵	2	5
Összesen ²⁶	178	197

2. táblázat. A debreceni törvényhatósági bizottság foglalkozási csoportok szerinti megoszlása 1929, 1935.

A városirányítási elit pozíciójukat megtartó tagjai

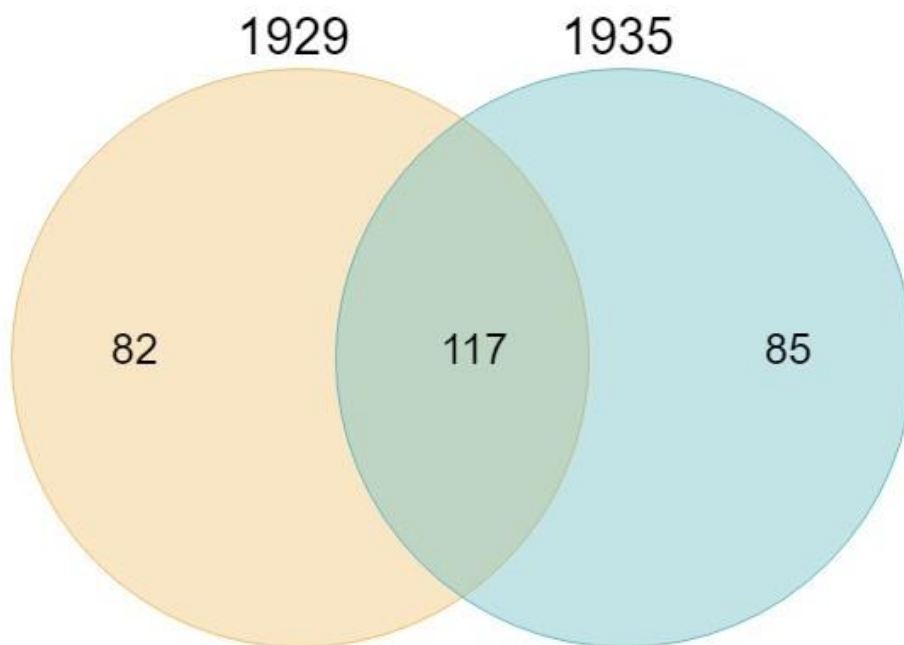
A következő összevetés az 1929-es testületben és az 1935-ös testületben is szereplő tagokat állítja középpontba. Ez alapján láthatóvá válik, hogy milyen arányban cserélődött ki a bizottság ez alatt a korszak alatt, mint öt év alatt. Ahogyan az 1. ábrán láthatjuk, ez idő alatt 117 fő mindkét testületben megtalálható, azaz 1929-ben és 1935-ben is bekerült a bizottságba. Ez az első esetben 59%-ot jelent, a másodikban 58%-ot. A két mintaévben az átfedéssel együtt 284 fő fordult meg a bizottságban. Tehát elmondható, hogy a városirányítási elit 41%-a ugyanaz maradt a vizsgált időszakban.²⁷ Emellett keletkezik két nagyobb csoport is: a „pozícióvesztők” és a „pozíciószerzők”. E két csoportot sem szabad figyelmen kívül hagynunk. Ha az 1929-ben megválasztott, ám 1935-re a városirányítási elitből kiesett 82 főt nézzük, akkor nem szabad elfelejteni, hogy ez nem egyenlő azzal, hogy a helyi elitből is teljesen eltűntek volna.²⁸ Ugyanígy az 1935-ben bekerülő 85 fő sem feltétlenül először emelkedik elitpozícióba, lehet, hogy éppen korábbi gazdasági pozíciója vagy kapcsolatai – a társadalmi tőke – révén került be a városirányításba. Az említettek alapján felmerül a kérdés, hogy vajon tényleg a metszetben megjelenő szűkebb csoport felel-e meg a városirányítási elit magjának. Vagy akár ők jelenthetik a „tényleges” városirányítási elitet?

²⁵ A foglalkozásuk alapján nem ismert tagok ebbe nem tartoznak bele.

²⁶ Ebbe beletartoznak a *behívottak* is 1935-re vonatkozóan.

²⁷ Amely azért is szembevetendő, mivel a két év választásainak politikai kontextusa merőben különbözött egymástól. Thury 1934.

²⁸ A későbbiekben még foglalkozni kívánok a többi elitfőcsoporttal is, ahol erre a kérdésre még visszatérek.

1. ábra. A 1929-es és 1935-ös debreceni törvényhatósági bizottságok metszete.

A kérdésekre a most felvázolt csoport alaposabb vizsgálata által kereshetünk válaszokat. Ha a *városirányítási elit* magját foglalkozások tekintetében vizsgáljuk, akkor csak három fő foglalkozása nem ismert. Emiatt a korábbi 117 fő 114-re redukálódik az elemzésben.²⁹ A két év szembeállítására összességében nem mutatott nagy változásokat. Az előbb említett 114 fő kapcsán viszont mobilitás mutatható ki számos esetben, a foglalkozást tekintve. Itt már a kisebb változások is jelentősebbek, hiszen egy-egy elittag mozgását vehetjük észre a foglalkozástípusok között. Közülük 17 esetben állapítottam meg foglalkozáshoz kapcsolódó változást.³⁰ A legtöbb esetben (6 fő, 3. táblázat) azt találjuk, hogy ezek a személyek előző foglalkozási csoportjukból, az *állami tisztviselő* foglalkozási csoportba kerültek. Ebből arra következtethetünk, hogy a *városi elitben* vagy *városirányítási elitben* elfoglalt helyük valamilyen módon hozzásegítette őket politikai, vagy akár egzisztenciális előbbre jutásukban. Mivel e munkának ezen jelenség – és ehhez hasonló jelenségek – kimutatása az egyik fő célja, később lehetőségem nyílik közelebbről is megvizsgálni, hogy ezeknek

²⁹ Ezt fogom 100%-nak tekinteni.

³⁰ Mielőtt a kimutatásaimat megosztanám ezzel kapcsolatban, több fontos, a megállapításokat befolyásoló tényezőt is meg kell említenem. Az egyes személyekhez tartozó foglalkozásokat érintően több forrást is fel kellett használnom, hogy minél több és minél pontosabb adatot illeszthessek az adatbázisokba. Sajnos ennek ellenére is van néhány eset, melyek kapcsán csak az egyik évre találtam feljegyzést. Ez összesen 28 személyt jelent, akiknek a foglalkozását csak 1928-as, illetve 1929-es források alapján kellett megadnom az 1935-ös adatbázisomban is. Elképzelhető, hogy közülük is voltak, akik 1935-re más foglalkozást űztek, viszont ezt alátámasztó forrást még nem találtam. Emiatt azt feltételezem, hogy az említett adatok hiánya azért állhat fenn, mivel a szóban forgó egyének foglalkozása nem változott. Továbbá, természetesen az is előfordulhat, hogy nem valós foglalkozásváltásról van szó, csupán – egyes személyek esetében – az egyik évben az egyik, egy másik évben pedig másik foglalkozás került előtérbe. Többek között emiatt is tartottam fontosnak több forrás megvizsgálását is, de több támpont sem zárhatja ki a fentebb taglalt lehetőséget.

mi állhatott a háttérben. Több esetben tapasztalható azonban, hogy a foglalkozás valójában nem változott, csupán a személyt megillető titulus lett más.³¹ Példának okáért Berencsy Zoltán orvosként volt nyilvántartva az 1929-es közgyűléseken, azonban 1935-re már a MÁV I. osztályának főorvosaként jelenik meg. Tehát foglalkozáscsoportok közötti mozgást tapasztalhatunk, viszont ez lényeges minőségbéli változást jelenthetett az adott személy számára. Ennél sokkal meghökkentőbb Bessenyei Gyula esete, aki 1929-ben műasztalos mesterként jelent meg a bizottságban, de 1935-ben már pénzügyi segédtitkárként működött a város alkalmazásában.³² Veverán Györggyel először még ügyvédként találkozunk, 1935-ben már rt. igazgatóként hivatkozik rá a Debrecen Cimtára.³³ Az egyik leglátványosabb változást Gassner Géza foglalkozásváltása jelentette. Tanárként jelent meg az 1929-es törvényhatósági bizottságban, ám 1935-ben már bankigazgatóként találkozhatunk vele.³⁴

Név	Foglalkozás 1929	Foglalkozás 1935
Budaházy-Bruckner Ernő	orvos	M. kir. eü. főtanácsos
Láng Sándor	ny. r. tanár (orvos)	M. kir. eü. főtanácsos
Márk Endre	ref. koll. ügyész	M. kir. udvari tanácsos
Serly Gusztáv	téglagyár-igazgató	M. kir. kormányfőtanácsos
Szűcs Géza	ügyész	M. kir. kormányfőtanácsos
Vargha Elemér	polgármester-helyettes és főjegyző	M. kir. kormányfőtanácsos
Berencsy Zoltán	orvos	MÁV I. osztály főorvos
Bessenyei Gyula	műasztalos mester	pénzügyi segédtitkár
Gassner Géza	tanár	ny. bankigazgató
Kardoss Gyula	felügyelő bizottsági tag (HÉV)	kereskedő
Kölcsey Sándor	ügyvéd	polgármester
Nagy János	ügyész-titkár	ügyvéd
Papp Gyula	görögkat. lelkész	gyógyszertár tulajdonos
Vásáry István	polgármester	főgondnok (ref.)
Veverán György	ügyvéd	rt. igazgató

3. táblázat. Változások az 1929-es és 1935-ös törvényhatósági bizottság tagjainak foglalkozásában.

³¹ „A foglalkozásszerkezet megalkotása nem a legegyszerűbb eljárások egyike. Leginkább azért nem, mert a multifunkcionális elit 41 százalékának a vizsgált időszakban legalább »két foglalkozása« ismert. Közülük vannak olyanok, akik lényegében ugyanazt a munkakört látták el, csak más minőségben.” Szilágyi 2017. 271. Ehhez a gondolathoz csatlakozva, érdekes felfedezést tettem az 1930-as törvényhatósági jegyzőkönyv oldalain. Egy ülésen intézett interpelláció külön a „foglalkozás-halmaz” illegális mivoltára hívta fel a figyelmet. (Egy későbbi fejezetben fogok kitérni erre a bizonyos esetre, az 1929. szeptember 30-án tartott közgyűlés kapcsán.)

³² Természetesen ez nem zárja ki azt, hogy Bessenyei továbbra is űzte volna műasztalos mesterségét, de az 1935-ös forrásaim már csak az utóbbi foglalkozását említik.

³³ Debrecen Cimtára 1928.; Debrecen Cimtára 1935.

³⁴ Azt meg kell jegyezni, hogy ehhez a megállapításhoz csupán egy-egy forrás áll rendelkezésemre, ami miatt valószínűnek tartom, hogy két különböző személyről lehet szó. A lakcímük, nevük egyezik, ám fennáll a lehetősége annak is, hogy a források keletkezése során az egyik név mellé nem odaaváló foglalkozás került.

Ezt a „magot” újabb vizsgálatnak vetve alá, kirajzolódik, hogy a teljes bizottságban megjelenő foglalkozási csoportok arányát tükrözi, mind a két évben. Ha a három legnépesebb foglalkozási csoport átlagát tekintjük a két évről, az összeshez képest, akkor a *városi tisztviselők* 60%-a, a *földbirtokosok* 61%-a és az *ügyvédek* 86%-a található meg ebben a magban.³⁵ Azt állapíthatjuk meg, hogy e három csoport közül a legjobban az *ügyvédek* tudták megtartani pozíciójukat a *városirányítási elitben*. De ez azt is jelentené, hogy vajon ők lettek volna a legdominánsabbak a várost érintő döntéshozásban? A következőkben erre a kérdésre keresem a választ.

Foglalkozási csoport	Év	
	1929	1935
Földbirtokos	17	16
Városi tisztviselő	18	17
Magántisztviselő	7	8
Kereskedő	5	6
Házbirtokos	0	2
Iparos	6	5
Vendéglős	0	0
Ügyvéd	20	18
Bíró	1	1
Orvos	4	2
Gyógyszerész	1	2
Mérnök	2	2
Pap, lelkész	8	6
Tanár, tanító	12	11
Vasúti tisztviselő	5	5
Állami tisztviselő	6	10
Megyei tisztviselő	0	1
Magánzó	1	1
Egyéb	1	1
Összesen ³⁶	114	113

4. táblázat. A szűkített elitcsoport foglalkozási megoszlása 1929, 1935.

³⁵ Ezt azért tartom fontosnak, mivel, ha az arányokat nézzük, akkor a kisebb létszámú – egy, vagy kétfős – csoportok könnyedén érhetnek el magasabb arányú részvételt. Mégis, ha ez eléri a 100%-ot is, még mindig messze áll a népesebb csoportok létszámától. (Az adatbázis alapján saját számítások.)

³⁶ Ebbe beletartoznak a *behívottak* is 1935-re vonatkozóan.

A közgyűléseken való részvétel elemzése

Vizsgálati szempont	Pozíciójukat megtartó elitek		Összes városirányítási elit	
	1929	1935	1929	1935
Átlagos jelenlét ³⁷	12	10	11	10
Maximális megjelenés	19	17	19	17
Minimális megjelenés	2	0	1	0
Legtöbbször megjelent	3	3	5	5
Legkevesebbszer megjelent	3	2	5	3

5. táblázat. A városirányítási elit egyénenkénti közgyűléseken való megjelenése 1929, 1935.³⁸

A közgyűléseket először is két fő típusra lehet bontani: *rendes* vagy *rendkívüli közgyűlés*. Ezek mellett volt még a *tisztújító közgyűlés*, melyen megválasztották a különböző bizottságok tagjait, illetve az *alakuló közgyűlés*, ahol az adott évre kijelölt törvényhatósági bizottság először ült össze. Alapvetően nem állapítható meg, hogy a közgyűlések típusa befolyással lett volna-e a megjelenések számára, hiszen a *rendes* és *rendkívüli közgyűléseket* is hol többen, hol kevesebben látogatták. Viszont a *tisztújító* vagy *alakuló közgyűlések* esetében kimutatható, hogy ezeken az eseményeken nagyobb létszámmal jelentek meg a bizottság tagjai.³⁹ Emiatt a részvételi arány vizsgálatához érdemes az *alakuló közgyűlésen* megjelentek létszámával kezdeni. Az ülést 1929-ben november 18-án tartották, 1935-ben pedig január 22-én. Ez az esemény azért fontos, mert ekkor a főispán hivatalosan is elindította az adott évben létrejött törvényhatósági bizottság munkáját. Az esetleges újonnan behívottakat – akik leginkább a megválasztott póttagok közül kerültek ki – ilyenkor iktatták be. Így láthatjuk, hogy ezen az alkalmon a megjelenés a városirányításban való részvétel szempontjából kulcsfontosságú. Az 1929-es adatok alapján az alakuló közgyűlésen, 1929. november 18-án a kinevezett 199 rendes tag közül 152 fő (76%) jelent meg, azonban az 1935. évre megválasztott bizottság alakuló közgyűlésén a kinevezett 202 rendes tag közül már 162 fő (80%) vett részt. Látható, még ha nem is teljes a részvételi arány, de igen magas számban jelentek meg a városirányítási elit tagjai.⁴⁰ Ha az általam előbb körülírt pozíciótartó elittagokat tekintjük, akkor elmondható, hogy 1929-ben 91 fő, azaz a megjelentek 60%-a vett részt. Az alakuló ülésen 1935-ben szintén 91 fő, mely a megjelentek 56%-át jelentette. Láthatjuk, hogy eme időszak folyamán *pozíciójukat megtartó elittagok* mindkét ülésen a társaság több mint felét tették ki. Szintén ezeket az elittagokat nézve, 1929-ben a további

³⁷ Egészre kerekített értékek.

³⁸ 1929-ben összesen 19, 1935-ben 15 közgyűlés vizsgálatára került sor.

³⁹ 1929-ben a legtöbben a december 31-én tartott *rendes közgyűlésen* jelentek meg, 160 főt számláltam. A legkevesebben az 1930. augusztus 18-án rendezett *rendkívüli közgyűlésen* vettek részt, mindössze 57 fő. 1935-ben a legnépesebb közgyűlés 187 jelenlevővel a december 20-án tartott *rendes közgyűlés*. A legkisebb létszámot a november 7-i *rendkívüli közgyűlésen* találhatjuk, csupán 41 fő jelent meg. Ezekből az adatokból is látszik, hogy összességében nehéz lenne megállapítani, hogy a közgyűlések típusa mennyire volt befolyásoló tényező a bizottsági tagok körében, ha azok látogatásáról volt szó. Sokkal elképzelhetőbb, hogy az adott gyűlés témája, vagy az azt övező körülmények nagyobb hatást gyakoroltak a megjelenések megoszlására.

⁴⁰ Ez a továbbiakban – láthatjuk majd – csökkenni fog, annak ellenére, hogy néhány ülésen különösen sokan jelentek meg.

tizenhatsz ülésen – az alakuló közgyűlés kivételével – 71 fő⁴¹ (63%) jelent meg átlagosan. Az 1935-ben tartott további tizenöt közgyűlésen átlagosan 69 fő⁴² (55%) számlálhatunk. Ha a teljes testületet vesszük példaként – szintén az alakuló közgyűlések nélkül – 1929-ben átlagosan 112 fő⁴³ (56%), 1935-ben átlagosan 125 fő⁴⁴ (62%) vett részt a gyűléseken. Ez utóbbi adatokból megállapítható, mind a két évre nézve, hogy átlagosan a teljes testület több mint fele vett részt az üléseken. Továbbá, az összes közgyűlést vizsgálva is az figyelhető meg, akárcsak a két alakuló közgyűlés kapcsán, hogy a szűkebb mag az üléseken átlagosan résztvevők több mint felét tette ki. Ezzel egy fontos alátámasztást nyer az az állítás, miszerint az említett kisebb csoport a város irányításában ténylegesen résztvevőket foglalja magába.

Ha a foglalkozási csoportokra bontott jelenléteket is megnézzük, akkor a korábban – az ügyvédekkel kapcsolatban – feltett kérdésre is választ kaphatunk. A két alakuló közgyűléssel kezdve, a három legnagyobb létszámú foglalkozási csoport: a *földbirtokosok*, *városi tisztviselők* és az *ügyvédek*. 1929-ben a legtöbben az ügyvédek voltak jelen, 16 fővel. A *földbirtokosok* és *városi tisztviselők* 15–15 tagja jelent meg ezen az alkalmon. 1935-ben szintén az *ügyvédek*et találjuk meg a legnagyobb számban, 15 fővel. A *földbirtokosok* közül 12, a *városi tisztviselők* közül 13 fő volt jelen (6. táblázat). Az összes további közgyűlésen való részvételt átlagolva hasonlóan szoros az első három hely. Látható, hogy a teljes *városirányítási elítthez* képest a legnagyobb eltérés a *városi tisztviselők* és a *földbirtokosok* körében tapasztalható. A megjelent *ügyvédek* zöme a *pozíciójukat megtartó elíttagok* körébe sorolható. Nemcsak a betöltött pozícióik megtartása miatt, hanem a közgyűléseken való magas és rendszeres részvételi arányuk miatt megállapítható, hogy a városi döntéshozásban elfoglalt helyük meghatározó volt.

Ha egyéni szinten vizsgáljuk a közgyűlések látogatását, akkor is különös eredményeket tapasztalhatunk. Természetesen az nem célom, hogy egyesével felsoroljam minden tag jelenléti arányát, hanem az üléseket legtöbbször látogatókat vizsgálom meg. Ezt a fajta besorolást azért tartom fontosnak, mert így lehetőség nyílik e személyek külön-külön való vizsgálatára. Ehhez hozzá tudjuk csatolni a jegyzőkönyvekben olvasható felszólalásokat, interpellációkat és egyéb tevékenységeket a városirányításban. Így beletekinthetünk a debreceni *városirányítási elit* munkájába.⁴⁵ Az összes alkalmat szemügyre véve 127 fő jelent meg több, mint a felén az üléseknek, melyből 82 fő a *pozíciójukat megtartó elíttagok* csoportjához tartozott. Az átlagos jelenléte egyénekre bontva 1929-ben 11 volt, 1935-ben 10 (5. táblázat). A *pozíciójukat megtartó elíttagok* 1929-ben átlagosan 12-szer jelentek meg közgyűléseken, 1935-ben 10-szer. A közgyűlések mindegyikén kizárólag öt fő volt jelen: dr. Harsányi Gusztáv kúriai bíró, Szabó Elek árvaszéki ülnök, Zöld József tb. főjegyző tanácsnok, dr. Hadházy Zsigmond főispán és Schwarcz Vilmos bankigazgató. Közülük az első három fő a *pozíciójukat megtartó elíttagokhoz* tartozott.

⁴¹ Kerekített érték. Eredeti érték: 70,83. Adatbázis alapján saját számítás. (Az arányok a teljes testület létszámához viszonyítva értelmezendők.)

⁴² Kerekített érték. Eredeti érték: 69,33.

⁴³ Kerekített érték. Eredeti érték 111,61.

⁴⁴ Kerekített érték. Eredeti érték 124,53. (Az arányok a teljes testület létszámához viszonyítva értelmezendők.)

⁴⁵ Következő munkámban ezek a személyek kapnak majd kiemelt szerepet.

Foglalkozási csoport	Pozíciójukat megtartó elittagok átlagos jelenléte		A teljes városirányítási elit átlagos jelenléte	
	1929	1935	1929	1935
Ügyvédek	13	12	15	14
Városi tisztviselők	14	12	18	21
Földbirtokosok	10	10	14	17
Tanárok, tanítók	7	5	8	8

6. táblázat. Pozíciójukat megtartó elittagok és a teljes városirányítási elit közgyűléseken való részvételének átlaga 1929, 1935.⁴⁶

Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy eddig csak a „passzív” tényezőket vettük számításba. Emellett érdemes megnéznünk, hogy a *városirányítási elit* tagjai mennyire vettek részt aktívan a város dolgaiban. Kezdve ennek bemutatását egy igen szembetűnő példával: az 1930. február 13-án tartott rendes közgyűlésen dr. Reke Gusztáv tiszti alügyész és Csorba Antal tb. alügyész interpellációban kérvényezték a törvényhatósági bizottságban szolgálatban álló ügyvéd tisztviselők juttatásainak növelését. Ez évi 600 pengőt jelentett azok számára, akik szolgálatukban ügyvédi képzéshez köthető feladatot látnak el, és évi 300 pengőt azok részére, akik ügyvédi oklevéllel rendelkeznek, de feladatörük nem ügyvédi teendőkhöz kötött.⁴⁷ Az ügyvédek magas részvételi arányuk mellett aktívan is részt vettek az üléseken. Példánk alapján fény derül arra is, hogy ennek oka – ebben az esetben biztosan – saját egzisztenciájuk gyarapítása volt. Természetesen ez nemcsak az interpellációt megfogalmazó és benyújtó személyek érdeke volt,⁴⁸ hanem a bizottságban szereplő foglalkozási csoporté is. A 23 ügyvéd közül 14 fő vett részt ezen az ülésen, amely az átlagokat tekintve nem vezet új megállapításra, ám láthatjuk, hogy ebben az esetben is az ügyvédek több mint fele érdeklődött – feltehetően – az ügy kimenetele iránt. Ha az összes közgyűlés részvételi arányát tekintjük, akkor Rásó Sándor jelent meg a legtöbb alkalmon (17 alkalom). Őt követően öt fő jelent meg a legtöbb ülésen (15 alkalommal): Fényes Jenő, Hegedűs Jenő, Markovits Elemér, Ménes Lajos és Ruzska István.⁴⁹ A fent említett februári közgyűlésen – melyen az ügyvédek juttatásáról esett szó – Rásó Sándor kivételével a legtöbb alkalmon résztvevő ügyvédek mind megjelentek.

Ami ezen érv ellen szól, az nem más, mint a tény, hogy az ügyvédek körében messze nem ez volt a leglátogatottabb törvényhatósági ülés. A legtöbb ügyvéd (21 fő) az 1929. december 31-i rendes közgyűlésen vett részt. Ezt követően az alakuló közgyűlésen voltak

⁴⁶ A feltüntetett számok kerekített értékek.

⁴⁷ „[...] a jövőre kiterjedő hatállyal annak elhatározását kérik, hogy Debrecen szab. kir. város törvényhatóságánál tényleges szolgálatban álló mindazon tisztviselők, akik ügyvédi oklevéllel rendelkeznek és szolgálati beosztásuk és hivatali tevékenységük olyan, amely ügyvédi képzéshez van kötve, évi 600 pengő, akik ügyvédi oklevéllel rendelkeznek ugyan, de nem ügyvédi teendőket látnak el, évi 300 pengő fizetés természetével bíró nyugdíjba is beleszámítható külön képzési pótlékban részesedjenek és pedig a jelenleg szolgálatban levők az 1929. évi július hó 1. napjától, az ezután szolgálatba lépők pedig a szolgálatba lépésüket követő hónap első napjától, illetve a már városi szolgálatban állóknál az ügyvédi oklevél megszerzését követő hónap első napjától kezdve.” Vargha (összeáll.) 1930. 114. (1930. február 13. 2. füzet 65. bkgy.)

⁴⁸ Az interpellációra vonatkozóan meg kell vizsgálni a kisgyűlések iratanyagát, melyek tartalmazhatnak fontos, plusz információt az ügyvel kapcsolatban.

⁴⁹ A felsoroltak közül Ménes Lajost leszámítva mindenki a pozíciójukat megtartó elittagok szűkebb csoportjába tartozik.

a legtöbben (19 fő), melyet az 1930. november 27-i rendkívüli közgyűlés követett 18 fővel. Ezen kívül 17 ügyvéd vett részt további öt közgyűlésen.⁵⁰ A december 31-i ülésen a szakbizottságokat és felügyelőbizottságokat érintő szabályrendeletekről esett szó, illetve ezek tagjainak megválasztása volt napirenden. Ezek mellett a törvényhatósági kisgyűlés tagjait is ezen az alkalmon választották meg.⁵¹ Elképzelhető, hogy e pozíciók betöltése miatt jelentek meg az átlagosnál nagyobb létszámmal ezen a közgyűlésen.

Ismét egy újabb „csoportot” létrehozva a vizsgált eliten belül, azt láthatjuk, hogy 1930-ban 43 személy szólalt fel összesen, minden ülést számba véve.⁵² Tehát a teljes *városirányítási elit* 22%-a vett részt „aktívan” a közgyűléseken. Közülük 28 fő tartozik a *pozícióját megtartó elíttagok* közé, eszerint a felszólalók 65%-a. Ez még inkább segít leszűkíteni a vizsgálatokat, ha a tényleges *városirányítási elitet* próbáljuk kiszűrni.⁵³ A legtöbb felszólalás az 1930. szeptember 30-i rendes közgyűlésen jegyezhető, melyen a törvényhatósági bizottság tagjai⁵⁴ 17 felszólalást és interpellációt intéztek a gyűlés és a polgármester felé.

1935-ben 34 személyt számoltam a törvényhatósági bizottság tagjai közül, akik felszóltak a közgyűléseken. Az akkori teljes *városirányítási elit* 16%-a. 1930-hoz hasonlóan, a felszólalók 65%-a számított *pozícióját megtartónak*. Látható, hogy bár a teljes testülethez képest csökkent az „aktívan” résztvevők aránya, a pozíciójukat megtartók továbbra is jócskán kivették a részüket a közgyűlés eseményeiből. Ez megerősítheti korábbi felvetésemet, miszerint az üléseken való aktív részvétel a városirányításba való „beleszólás mértékét”⁵⁵ jelentheti. A legtöbb felszólalás az 1935. június 19-én és 20-án tartott rendes közgyűlésen történt, tizenhárom interpelláció érkezett a testület felé.

Nevekhez kötve a fentebb említett adatokat, a gyűlések látogatói közül 1930-ban Hegyemei Kiss Pál a legkiemelkedőbb. Tizenkétszer indítványozott, interpellált öt különböző ülésen. Őt követve Gombossy Zoltán hatszor szólalt fel a közgyűléseken.

1935-ben a legtöbbször Pataky József nevét találjuk meg, aki 18 interpellációt és indítványt intézett a testülethez. Őt – ahogyan 1930-ban is – másodikként Gombossy Zoltán követte 8 felszólalással.

Két közgyűlés bemutatása a felszólalások tükrében

Az 1930. szeptember 30-i közgyűlés

A közgyűlésen elsőként Harsányi Gusztáv intézett önálló indítványt a homokkerti vasút ügyében.⁵⁶ A legtöbbször Gombossy Zoltán és dr. Hegyemei Kiss Pál szólalt fel. Az ülés egyik legtöbbet vitatott témája azonban először dr. Brunner Lajos, majd Labancz

⁵⁰ 1930. január 13-i, május 15-i, június 25-i, augusztus 30-i és szeptember 30-i közgyűlések.

⁵¹ Vargha (összeáll.) 1929. 18. füzet.

⁵² Ennek a társaságnak a fele legalább egyszer felszólt a közgyűléseken.

⁵³ Természetesen nem feledkezhetünk meg arról, hogy az interpellációk, előterjesztések nem minden esetben közvetlenül a város közéletének befolyásolására irányultak.

⁵⁴ Ezt fontosnak tartom kiemelni, mivel nemcsak a törvényhatósági bizottság tagjai szólaltak fel, illetve nemcsak az őket közvetlenül érintő ügyeket tárgyalták.

⁵⁵ Lásd a 18. és a 20. lábjegyzetet.

⁵⁶ A vizsgált évek üléseinek felszólalói túlnyomórészt a közlekedés ügyében kérvényeztek változtatásokat (a vasút menetrendje, a közutak minősége stb.).

András törvényhatósági bizottsági tagok interpellációiban jelent meg. Ez pedig nem más, mint az „álláshalmozás”⁵⁷ kérdése. Brunner a tisztiorvosok mellékfoglalkozásaira hívja fel a figyelmet: „*Van-e tudomása a polgármesternek arról, hogy a város tiszti orvosai között vannak, akik egy, sőt több hivatalos állást is betöltöttek. Megengedik-e ezt az érvényben levő szabályrendeletek? Elegendő fizetése és legális mellékjöveldelme van-e a tiszti orvosoknak, hogy szabálytalanságok elkövetésére ne legyenek kényszerülve? Ha nincs, hajlandó-e a polgármester úr és van-e módjában a tisztiorvosok fizetésének rendezésére olyan javaslatot tenni, hogy ne legyenek kénytelenek állástalan és a mindennapi kenyérért küzködő kartársaiknak egyenlőtlen, szabályrendeletbe ütköző antiszociális versenyt kifejteni és álláshalmozást elkövetni.*”⁵⁸ A polgármester ebben az esetben azt a választ adta, hogy megkezdte a szükséges intézkedéseket és a legközelebbi alkalmon újra tárgyalják az ügyet. A következő interpelláció Labancztól származik, aki az ipartanonciskola igazgatója dr. Gulyás István álláshalmozása miatt nyújtott be panaszt. „*Van-e tudomása a polgármester úrnak arról, hogy az ipartanonciskolában az elmúlt iskolai tanév végén dr. Gulyás István igazgató beadta a lemondását, amelyet a tanonciskola felügyelőbizottsága tudomásul is vett. Ez a lemondás azért történt meg, mert köztudomásúvá vált, hogy dr. Gulyás Istvánnak előző tanári alkalmazásából 350 pengő havi nyugdíja van és ezenkívül egy nagy ipar-vállalat, a Gazdák Sütődéje Rt. igazgatója. Van-e tudomása a polgármester úrnak arról, hogy a felügyelő bizottság a folyó tanévre nem pályázat útján töltötte be az igazgatói tisztséget, hanem a pályázat mellőzésével újra dr. Gulyás Istvánt bízták meg az igazgatói teendők ellátásával. A felügyelőbizottság nem vette figyelembe azt, hogy dr. Gulyás István ilyenformán három helyről is teljes jövedelmet jelentő fizetést bír s az iparvállalat vezetése mellett az igazgatói teendőket csak az ügy rovására láthatja el. Ezenkívül figyelmen kívül hagyta a felügyelőbizottság azt a körülményt, hogy kitűnően képzett tanerők állás nélkül nyomorognak s így az igazgató állás betöltése teljes sikerrel történhetett volna anélkül, hogy a felügyelőbizottság álláshalmozáshoz segítette volna dr. Gulyás Istvánt.*”⁵⁹ Amint a két forrásból olvashatjuk, nyilvánvalóvá válik, hogy az elit – de elképzelhetően a közvélemény is – etikátlannak tartotta az álláshalmozást. Egyrészt ez megerősíti a felvetést, miszerint az elit tagok között éles versengés állt fent. Továbbá kétségtelenül tetten érhető a hatalom megszerzéséhez/megtartásához felhasznált anyagi tőke felhalmozása. Az elitben elfoglalt hely megtartásához a jövedelemhalmozás és a vagyonepítés fontos faktorok voltak.⁶⁰ Ezzel szemben itt azt láthatjuk, hogy az adott elit tagok a megszerzett helyüket azáltal próbálták biztosítani, hogy a többi – „ellenfél” – elit tag jövedelmének forrásait próbálták csökkenteni – közvetlen vagy közvetett módon.⁶¹ Ha a materiális tőkétől eltekintünk, a hivatkozott események egyúttal a humán tőkétől⁶² is megfoszthatták az álláshalmozás vádjával illetett személyeket. Természetesen a korábbi stá-

⁵⁷ „Több állás, munkakör, hivatal vállalása egyidejűleg, rendsz. a jövedelem halmozása végett.” A magyar nyelv értelmező szótára (álláshalmozás).

⁵⁸ Vargha (összeáll.) 1930. 772. (1930. szeptember 30. 12. füzet 494. bkgy.)

⁵⁹ Vargha (összeáll.) 1930. 780. (1930. szeptember 30. 12. füzet 500. bkgy.)

⁶⁰ Szilágyi 2017. 50.; Biró 2020. 2–3.; Szakál 2002. 91–92. Erre az egyik legszembetűnőbb példa – a már említett – virilista, mely nemcsak a gazdasági elitben elfoglalt hely biztosítására, hanem más elit csoportokba való bejutásra is lehetőséget adott.

⁶¹ Azért fogalmaztam így, mivel nem tudhatjuk biztosan, hogy egy ilyen – vagy ehhez hasonló – szándék állt volna az intézkedések mögött. Ennek ellenére a következmények mindenképp ezzel a „mellékhatással” is együtt jártak.

⁶² „A humán tőke magába foglalja az egyén veleszületett képességeit, adottságait, az egészségi állapotát, az oktatás és képzés során szerzett ismeretait, illetve azt a kapcsolatrendszert, amellyel, és amelyen keresztül érintkezik a társadalom többi tagjával, más csoportjaival.” Szilágyi 2017. 50. A jelenlegi példa alapján a fogalom utolsó szakaszára – a kapcsolatokra – fordítottam a hangsúlyt.

tuszuk során megszerzett humán tőke az állás elvesztése után is megmaradhatott. A polgármester válaszában megindokolta, hogy a törvényhatóság nem rendelkezhet erről, emellett megjegyezte, hogy semmi panasz nem érkezett az említett személyre.⁶³

Az 1935. június 19–20-i közgyűlés

Ez a rendes közgyűlés két napon keresztül folyt. A legtöbbször Lengyel Zoltán indítványozott (három alkalommal) és összesen tizenhárom felszólalást intéztek. Ez az alkalom nemcsak a felszólalások, hanem az új városi tisztségviselők megválasztása miatt is fontos lehetett a bizottság tagjai számára. Tizenhat városi tisztségviselőt választottak meg, akik az ülés végén (másnap) esküt is tettek. Ennek ellenére érdemes megjegyezni, hogy az alkalmon huszonzét földbirtokos volt jelen, melynek oka – nagy valószínűséggel – három interpelláció témájával magyarázható. Az egyik dr. Rásó Sándor és társai önálló indítványa a városi legnagyobb birtokok parcellázása ügyében bizottság kiküldése miatt, a másik Horváth András és társai önálló indítványa a gazdaadósságok végleges rendezésének felfüggesztése érdekében a magyar királyi kormányhoz felirat intézése ügyében. A harmadik pedig Zöld László és társai önálló indítványa a középfokú mezőgazdasági iskola felállítása tárgyában.⁶⁴ Ezek mellett az ülés fontos részét képezte a mezőgazdasági statisztikai összeíró biztosok díjazására való rendkívüli hitel engedélyezése. A legnagyobb bizonyossággal arra következtethetünk, hogy a földbirtokosok csoportja ezen ügyekhez kapcsolódó érdekeinek szeretett volna érvényt szerezni, emiatt jelenhettek meg a legnagyobb létszámmal.⁶⁵ Ez is megfelelően példázza azt, hogy az üléseken való részvétellel leginkább az ott tárgyalt kérdések, személyes előrejutás és pozíciójuk megszilárdítása motiválta őket.

Összegzés

A tanulmány céljaként azt tűztem ki, hogy a debreceni *városirányítási elitet* egy másik perspektívából mutatom be, a már megszokott vizsgálati szempontok érvényesítése mellett. A két év összehasonlításával a munka középpontjába az a csoport került, amely a korszakban – igaz számos tényező befolyása mellett – a leginkább meg akarta tartani a hatalmat. Ezen metszet kvantitatív vizsgálata során, a foglalkozási csoportok szempontjából az ügyvédek emelkedtek ki a leginkább, de a városi tisztségviselők és földbirtokosok is jelentős számmal képviseltették magukat. A testületet a közgyűléseken való megjelenések és a passzív részvétel alapján is áttekintettem, az üléseken aktívan részt vevő tagok elemzése pedig tovább árnyalta a képet. Az így körvonalazódó személyek új kutatási irányt adtak a debreceni városirányítási elit megismeréséhez. Ezt azért is tartom fontosnak, mivel a kutatási módszerek kvantitatív jellegét igyekszik ellensúlyozni. Kutatásom következő állomásaként az így körülírt személyeket fogom tüzetesebben megvizsgálni. Ezáltal a testületben eddig adatként szereplő elittagok attitűdjének, kapcsolatainak és életútjának a bemutatása is elérhetővé válik.

⁶³ Vargha (összeáll.) 1930. 780. (1930. szeptember 30. 12. füzet 500. bkgy.)

⁶⁴ Vargha (összeáll.) 1935. 325., 727., 731. (9. füzet.)

⁶⁵ A földbirtokos foglalkozási csoportból mindössze ketten nem voltak jelen az ülésen.

3. kép. Hegymegi Kiss Pál emlékműve.⁶⁶

⁶⁶ Nyul 2020.

Bence Biró

The City Management Elite of Debrecen between 1929 and 1935

The focus of my work is the analysis of the city management elite in Debrecen. For this, I find it necessary to describe the methodological antecedents of my investigations, which points at the origin of the techniques and investigation aspects used for individual findings, as well as an explanation of the concepts I use. This description is then followed by a comparison of the legislative authority committees of the two years examined (1929, 1935), in which I have the opportunity to establish a narrower elite group. Using examples drawn from contemporary sources, I study this group based on their attempts to retain and gain power.

Források

1929. évi XXX. tc. Online-változat: Ezer év törvényei, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92900030.TV&searchUrl=/ezer-evtorveny%3Fkeyword%3D1929%2520XXX>
- Debrecen Címtára 1928. Teljes közigazgatási, ipari, kereskedelmi és egyesületi címtár. Debrecen, 1928.
- Debrecen Címtára 1935. Debrecen címtára. Teljes tisztii, közgazdasági és társadalmi címtár 1935. Debrecen, 1935.
- Debreceni Független Ujság 1934. Szégyenfoltok a debreceni választáson. Debreceni Független Ujság, 32. évf. (1934), 1934. december 18. 1–6.
- Debreceni Hírlap 1934. Nagy győzelmet aratott a Nemzeti Egység Pártja. Debreceni Hírlap, 1934. december 17.
- Debreczeni Ujság 1934. Megsemmisítő győzelmet aratott a Nemzeti Egység a kerületi választásokon. Debreczeni Ujság, 38. évf. (1934), 285. sz., 1934. december 18. 1–3.
- Nyul 2020. Nyul Imre: „Hegymegi Kiss Pál emlékműve” c. alkotás fotói Debrecen településről (2020. 02. 22.). Köztérkép, <https://www.kozterkep.hu/40296/hegymegi-kiss-pal-emlekmuve#vetito=397610>
- Szoboszló Képeskönyve Szoboszló Képeskönyve (... Szoboszló az én képeskönyvem ...). Hajdú vármegye ispánjai, <https://www.szoboszlokepeskonyve.hu/konyvtar/newsorok/ispánok.php?by=nev&ord=asc>
- Vargha (összeáll.) 1929. Debrecen Szabad Királyi város Törvényhatósági Bizottsági Közgyűlése Jegyzőkönyveinek Gyűjteménye. Összeállította: Vargha Elemér. Debrecen, 1929.
- Vargha (összeáll.) 1930. Debrecen Szabad Királyi város Törvényhatósági Bizottsági Közgyűlése Jegyzőkönyveinek Gyűjteménye. Összeállította: Vargha Elemér. Debrecen, 1930.
- Vargha (összeáll.) 1935. Debrecen Szabad Királyi város Törvényhatósági Bizottsági Közgyűlése Jegyzőkönyveinek Gyűjteménye. Összeállította: Vargha Elemér. Debrecen, 1935.

Szakirodalom

- A magyar nyelv értelmező szótára Online-változat: Arcanum, Reference Library <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelvertelmezo-szotara-1BE8B/a-a-1BFAF/allashalmozas-1D241/>

- Biró 2020. Biró Bence: Debreceni elitkutatás a két világháború között. Egyetemi szakdolgozat. Debreceni Egyetem BTK. Debrecen, 2020.
- Lengyel 1993. Lengyel György: A multipozícionális elit a két világháború között. Bp., 1993.
- Ölveti 1997. Ölveti Gábor: A virilizmus érvényesülése a debreceni törvényhatósági bizottság szervezetében /1872–1929/. In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXIV. Szerk.: Radics Kálmán. Debrecen, (1997). 131–152.
- Szakál 2002. Szakál Gyula: Vállalkozó győri polgárok 1870–1940. Bp., 2002.
- Szilágyi 2017. Szilágyi Zsolt: Föld és hatalom. Bp., 2017.
- Takács 2005. Takács Tibor: A városi elit és a városi önkormányzat Nyíregyházán a 20. század első felében. Debrecen, 2005.
- Timár 1993. Timár Lajos: Vidéki városlakók. Bp., 1993.